

POMLADANSKI SALON

Ko je pred tridesetimi leti začel Rihard Jakopič prirejati umetnostne razstave, je vsakokrat zbral skoro vse tedanje slovenske upodablajoče umetnike. Pozneje se je značaj teh umetniških revij spremenil. Po vojni so postale skupne prireditve vse redkejše, zadnja leta smo se pa že kar navadili razstav ozkih idejnih krožkov, klubov enako usmerjenih umetnikov, nazadnje celo kolektivnih razstav posameznikov. Zdelo se je že, da je samo še na veleseljnih mogoče združiti večje število razstavljalcev. Ker pa zaradi golega prodajnega značaja te razstave niso bile kvalitetne, je bil njihov umetnostni pomen prav malenkosten.

Letos je meseca maja odprlo „Društvo likovnih umetnikov dravske banovine“ svojo I. pomladansko razstavo v Jakopičevem paviljonu. Zbrala se je nekako polovica vseh oblikujočih umetnikov, kar se jih med Slovenci ukvarja s čopičem ali dletom. Doslej menda pri nas še ni bilo nikdar na razstavi hkrati 39 razstavljalcev. V katalogu so prireditelji pojasnili, da so se pri ureditvi razstave, ki naj bi pokazala prerez današnjega stanja naše umetnosti „moralo poslužiti prilagodljivejšega merila, ker jim merilo vekotrajnih vrednot ni bilo uporabljivo.“

Da ta prilagodljivost ni mogla biti v prid pravi podobi slovenske umetnosti, je jasno, zlasti še, ko se razstave mnogi, med njimi nekaj najboljših, niso udeležili. Pogrešali smo impresioniste (Vesela, Jakopiča, Sternena in Jamo) in člane „Slovenskega lika“ (Franceta Kralja, brata Vidmarja in Stiplovška), ki so prav tedaj razstavljali v Zagrebu. Brez teh in še nekaterih pregled ni bil popoln. Sicér so pa tudi mnogi udeležniki poslali komaj po nekaj, deloma tudi malo značilnih in šibkih del.

V celoti je bila prireditev vendar na prav dostojni višini, če odštejemo posamezne izdelke, ki zaradi svojega diletantskega ali šolsko ustrezljivega značaja niso sodili na javno razstavo.

Koloristično so bila vredna posebne pozornosti dela G. A. Kosa, Pavlovca in Trstenjaka. *Gojmir A. Kos* je pokazal več novih, tehnično do skrajnosti virtuozno izdelanih, notranje pa precej neosebni in skoro hladnih slik. Nekateri med njimi, kot na primer *Gospodova cesta*, so odlični primeri oblikovno sigurnega, smotrnega slikanja, ki pa postaja že skoro samo sebi namen. Čuvstvenosti seveda v teh delih ni. Zanimiv je pa umetnikov razvoj, ki ga vodi od ploskovitosti in enotnega tona k ločenim, čistejšim, polnejšim barvam, s katerimi gradi telesno otipljive like.

Francè Pavlovec je pravo nasprotje G. A. Kosu. Ves je poln notranjega ognja, ki nujno ogreje opazovalca. Že nekajkrat se je pokazal kot poetskega pokrajinarja, to pot pa je razstavil dvoje tihožitij. Sta to kar realistično točni podobi naslikanih predmetov, hkrati pa le z barvo izražena prisposoba nečesa nadvsakdanjega, nevidnega.

Anton Trstenjak se je nedavno pokazal kot lirično nežen slikar. Ustvarja čiste barvne simfonije, ki so kakor intimne izpovedi umetnika z visoko kultiviranim okusom. Njegove slike, kakršna je na en ton ubrana pokrajina „Ob potoku“, vzbujajo pravo čutno ugodje dojemljivim očem.

Fran Tratnik že dolgo ni razstavil nobenega slikarskega dela. Zato po edini sliki „Vedeževalke“ ni mogoče prav izmeriti njegove današnje višine. Vendar je že izredna privlačnost te barvno tako izvirne slike tehten dokaz

njegove nezmanjšane slikarske sile. Dvoje risb („Hrepenenje“ in motivno že znana „Mati z otrokom“) ga kaže kot mojstrskega risarja z neutajljivo samosvojim slogom.

Po svoji uspeli dunajski razstavi je *Tone Kralj* pokazal nekaj razsežnih platen, ki z enostavnostjo in mogočnostjo podajanja privlačijo opazovalca. Patetična govorica teh ploskovitih, razumsko pripovednih zasnov, ki so v bistvu dekorativne stenske slike, namenjene velikim prostorom, zabriše mnoga prazna mesta v njih. Mimo že znane, čuvstveno tople podobe „Pietá“, je zaradi preprostosti v kompoziciji najmočneje učinkovala „Južina na polju“. Dva zanj skoro idilična vaška prizora „Pomlad“ in „Jesen“ sta potrdila, da je Tone Kralj bolj risar (oziroma kipar) kakor slikar.

Prav zadnji čas si je *Miha Maleš* s svojo grafiko vnovič tako krepko utrdil sloves, da mu tudi slikarski neuspeh ne more omajati umetniške veljavnosti. Njegova tri olja (dvoje „Madon“ in „Desetnica“) se namreč zde le prvi, še tipajoči poskusi v novo smer. Hotena preprostost in kmetsko naivna ljudskost sta nepristni, zato neprepičljivi. Slikarsko pa za Maleša, ki je vendar v slikanju na presno pokazal vse drugačne zmožnosti, ti poskusi gotovo niso pomembni.

Med mlajšimi se je *Maksim Sedej* kot slikar predstavil prvič, toda zares dostojno. Razstavljeni olja pričajo o izredni barvni občutljivosti, so pa tudi dokaz resnične čuvstvenosti, ki najde pravi izraz v ubranih, lirično pritajenih razpoloženjih. Lestvica njegovih tonov je prosojno žlahtna, skoro že prenežna. Nekaj več zanosa bi njegovim kompozicijam vlilo izraz moči in notranje zaokroženosti. Vendar pa že zdaj odlično podana „Dvojica“, še bolj pa morda klasično mirna „Kompozicija“, ki spominja na velike francoske mojstre, dokazujeta, da se Sedej razvija v kolorista izbrušenega okusa in iskrene nežnosti. O njegovih, tako osebno občutenih linorezih „Predmestje“, ki so bili menda edine, socialno poudarjene umetniške beležke na razstavi, sem že poročal. Sploh vzbuja začudenje, da razstavljeni dela po veliki večini niso dala niti slutiti, kdaj so nastala, kakor da naši upodablajoči žive izven časa in okolja.

Napredek je videti v oljih *Rajka Slapernika*. Medtem ko je še pred nekaj leti kar neosebno hladno podajal pokrajino, trdo in neubrano, v barvi razbito, mu je studij v tujini pomagal, da se je zbral. Ni sicer še prave osebnosti, viden je pa že v teh delih blagodejen vpliv visoke slikarske kulture in pa prvi poskusi zavestnega iskanja.

Tudi dela *Frana Zupana* kažejo pot navzgor. Spretno izrezane in krepko, le po nekod malce izmučeno podane oljne pokrajine so tudi barvno prav prikupne. V kompoziciji in oblikovanju podrobnosti pa se še ni popolnoma otresel modnega ekspresionističnega vpliva, pod katerim je dolga leta s hoteno preprostostjo in nekakšnim kubističnim poenostavljanjem skušal vlitii svojim akvareloom izraz osebnosti in moči. Razstavljeni dela kažejo oblikovno umiritev in čuvstveno poglobitev. Očitno je pa, da je Zupan po svojem značaju izraziti akvarelist.

Prvič sta se predstavila absolventa zagrebške akademije *Zoran Mušič* in *Dore Klemenčič*. Prvi je poslal dve oljni sliki („Modelko“ in „Sardine“), ki sta za začetnika prav dobro, celo iznajdljivo rešeni nalogi, ne brez določenega, sicer še neznatnega osebnega poudarka. Njegova barvna skladnost je že več ko gola šolska spretnost. Z rahlimi, temnimi sencami ume sinjo in sivo barvo zlitii v starinsko žlahten skupni ton. Studij na Španskem mu bo v ti smeri

gotovo močno v korist. — Klemenčičeva „Zimska pokrajina“ je dobra v nastrojenju, solidna v gradnji, kaže pa, da je njen tvorec prav za prav grafik. Učinkuje prav tako kakor njegov moški portret, ki kaže neutajljiv vpliv Babičeve šole, risarsko, deloma zaradi nekaterih neslikarskih domislekov.

Med ostalimi razstavljalci naj omenim le *Maksa Gasparija*, ki je z naivno kmetsko idilo „Jesen“ podal prikupni motiv na svoj zgodnji, preprosto iskreni način. Z oljnim portretom kanonika Sušnika je *Božidar Jakac* ustvaril meščansko reprezentativen, a malce sladkoben portret v dopadljivem starinskem načinu. Ugajajo pastelni pokrajinski motivi z Dolenjskega, prav dobra je pa risba Novega mesta, ki vzbuja videz lesoreza. *Mara Kraljeva* ima izrazit zmisel za umetno obrt. Prispevala je dvoje dekorativnih, žensko nežnih in okusnih koloriranih risb na svilo. Razstavili so še Ivan Kos, Fran Košir, Janez Mežan, Elda Piščanec, Mira Pregelj, Albert Sirk, Henrieta Šantlova, Saša Šantel, Bruno in Ivan Vavpotič, pa še nekaj drugih slikarjev.

Grafika je bila izredno slabo zastopana. Razen Sedeja je razstavil par litografij edinole *Francè Mihelič*. Njegova dela so izrazito osebni izlivi, otožno iskrene izpovedi prezgodaj utrujenega umetnika, ki bridko doživlja svet kot nerealen, bolno fantastičen pojav, kjer za umetnika skoro ni več meje med resničnostjo in domišljije. Risbe so zaradi jasnosti in neusiljive resničnosti učinkovitejše od nekam poetsko zabrisanih litografij.

Mnogo so pokazali kiparji, nekaj mlajših je celo razstavilo prvokrat. Najkrepkeje se je uveljavil *Fran Gorše*. Njegova sveža „Mladost“, živahno razgiban ženski akt, je bila menda najboljša plastika na razstavi. Vesten studij po modelu in pošteno hotenje kar najenostavneje in res neposredno ustvariti okroglo plastiko, sta rodila močan uspeh. Kipar ne pretirava več, ne sili v grotesknost. Tudi portret Izidorja Cankarja je po svoji realistiki dokaz zrele Goršetove tvornosti, ki se je doslej le premnogokrat izgubljala v neutemeljenem stiliziranju in se odmikala življenju. Portret, ki zasluži, da ga ulijejo v bron, bo ostal lep primer portretne plastike našega časa. V primeri z njim sta portreta *Lojzeta Dolinarja* manj resničnostna, zlasti pretirano dekorativno stilizirana *Jakopičeva* glava. *Tine Kos* je zraven svežih, res doživetih del, kakršno je bil leseni „Dekliški akt“, postavil neizrazite plastike brez prepričevalnosti. Zdi se, da v lesni skulpturi doseže višjo stopnjo kakor je to videti na „Materi“ ali na skupini „Plin“.

Med mladimi je zelo nadarjen *Zdenko Kalin*, brat kiparja Borisa Kalina, ki se ne udeležuje razstav. Zdenko Kalin je poetska narava, pa hkrati soliden kipar, ki gradi slikovito in iz resničnega doživetja. Njegova iskrena „Mlada mati“ je kakor nežno zajet privid iz sanj, je pa sigurna v oblikah. Prelivanje luči in njen odblesk dajeta delu slikovito mehko. — Tudi *Karel Putrih*, ki je prvič razstavil, obeta mnogo. Dekliški glavi sta polni trpke miline in podani že precej svojski in svobodno. — Več vestno in okusno izdelanih portretnih plaket je poslal *Vladimir Štoviček*. Umirjena, malce gladka pariška šola se jim le predobro pozna. Izrazito bronasto, portretno glavo je poslal *Ivan Sajevec*, medaljer *Anton Sever* pa dve plaketi. — Pogrešal sem Ivana Napotnika, tega še nedoseženega mojstra lesne plastike, in Antona Lobodo.

Razstava je pokazala napredek nekaterih starejših, pokazala je pa tudi, da se naš slikarski naraščaj razvija v izrazito koloristično smer, katero so povojni slikarji po krivem zanemarjali. Ekspresionizem je zaradi kar močnejše izrazitosti uporabljal barvo samo simbolno, ne zaradi nje same. Videti je

bilo, da se starejše povojno pokolenje umirja. Tudi v kiparstvu je čutiti novo življenje, ki se že pojavlja. Čistega grafika med najmlajšimi menda ni.

Vprašanje je, da-li tako nepopolne razstave morejo podati nepotvorjeno podobo sodobne umetnosti. Zaradi prerazličnih razstavljalcev ta razstava ni pokazala, niti vsaj nakazala skupnega značaja, zlasti ne bistveno *slovenskega* značaja. Morda bo društvo, ki si je stavilo nalogo, vsako leto prirejati podobne umetnostne revije, sčasoma doseglo ta cilj. Če bo znalo zbrati res vse najboljše, bo naš pomladanski salon res „prerez stanja naše umetnostne produkcije zadnjih dni“ — kakor to o ti prireditvi trdi razstavni katalog. Za sedaj navzlic mnogim dobrim in prav dobrim delom ni mogoče trditi, da bi bila ta razstava „likovnih umetnikov dravske banovine“ pravilno pokazala uspehe slovenskih upodablajočih umetnikov.

K. Dobida.

SLOVENSKI LIK V ZAGREBU

Zgodilo se je prvič po vojni, da je neka zaključena enota slovenskih slikarjev razstavila svoja dela v Zagrebu. Prav gotovo je to drzna poteza tega komaj ustanovljenega društva, pa zato nič manj pomembna in aktualna, saj so bili zagrebški umetniški krogi sami presenečeni nad dejstvom, da so v času mrzličnega političnega vrenja med Hrvati razstavili Slovenci, ki so bili navzlic vsem predsodkom in strahovom o nekakšni plemenski mržnji z odprtimi rokami sprejeti.

Razstavlja umetniško društvo „Slovenski lik“. Prav za prav umetniška družina, majhna skupina idealistov, ki je spoznala potrebo po neki idejni skupnosti ter skuša z nekakšno spontano družnostjo zajeti v zaključen deloven krog tvorce, ki jih spaja enotno umetniško hotenje. Je tako! Povsod in v vseh časih je bila takšna spojitev vsekdar umestna in koristna, saj se družijo slične družine v vseh panogah umetniškega ustvarjanja, tako v literaturi, glasbi, arhitekturi, in razumljivo je, da se vedno najdejo umetniki s skupnimi cilji in da takšno ustvarjajoče sožitje prav gotovo obrodi mnoge vrednote, ki bi jih kot posamezniki ne mogli tako vidno izkazati.

Ne smemo prezreti dejstva, da je zajela naše umetnike pravicata psihoza po ustanavljanju društev. Posebno v zadnjih letih. Toda ta umetniška društva so povsem izraz nujne stanovske samoobrambe in so potrebna, da ščitijo življenjske pogoje svojega članstva, saj je danes pač vsakomur jasno, da je za življenjsko borbo potrebna trdna organizacija, ki s skupnim, ojačenim glasom naglašá pravice svojih udov do pravičnih deležev življenja. To so stanovska društva umetnikov brez ideologije, zgolj društva, ki imajo namen, skrbeti za gmotne pridobitve svojih članov. Kajti take so potrebe časa in kritičnih gospodarskih razmer. Malo, malo je danes posameznikov, ki bi zmogli kupovati umetniška dela. Ustanove imajo tako pičle proračune, da jih je le s težavo pridobiti za nakup večjih del. Prav zaradi tega so prisiljeni naši umetniki poseči po delih, ki se po ceni in praktičnosti približujejo ljudskemu okusu in njegovi kupni moči in se tako vse bolj oddaljujejo od prvotnih nagibov umetniškega ustvarjanja. Vse naše večje razstave pričajo, kako nizko je le zaradi tega padel umetniški nivo, saj je na teh razstavah razstavljena množica slik, ki so le slike, dekorativni predmeti za našega boljšega meščana. Dela, ki zahtevajo čas, študij in poglobljanje, so silno redka. Naš umetniški živelj